

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРИНЧЕНКА
ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ «УНІВЕРСУМ»

Циклова комісія з педагогічної освіти

ЗАТВЕРДЖУЮ
Директор з науково-методичної
та навчальної роботи
Олексій ЖИЛЬЦОВ
_____ 2021 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ЗАГАЛЬНА, ВІКОВА І ПЕДАГОГІЧНА ПСИХОЛОГІЯ

для студентів

спеціальності

231 Соціальна робота

освітньо-професійна програма

Соціальна педагогіка

освітньо-професійний ступінь

фаховий молодший бакалавр


КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРИНЧЕНКА	
Ідентифікаційний код 02436554	
Начальник відділу моніторингу якості освіти	
Програма №	<u>0845/21</u>
<u>Силь</u> (підпис)	(прізвище, ініціали)
«	21 р.

Київ – 2021

Розробник: Винар Валентина Іванівна,
викладач циклової комісії з педагогічної освіти
Фахового коледжу «Універсум»
Київського університету імені Бориса Грінченка

Робочу програму розглянуто і затверджено на засіданні циклової комісії з педагогічної освіти

Протокол від «28» серпня 2021 р. № 1

Голова циклової комісії  Альона ДОЦЕНКО

Робочу програму перевірено
«04» Вересня 2021 р.

Заступник директора з навчально-методичної роботи  Зоя ГЕЙХМАН

Заступник директора з навчальної роботи  Яніна КАРЛІНСЬКА

Пролонговано:

на 20__/20__ н.р. (_____), «__» _____ 20__ р., протокол № __

на 20__/20__ н.р. (_____), «__» _____ 20__ р., протокол № __

на 20__/20__ н.р. (_____), «__» _____ 20__ р., протокол № __

на 20__/20__ н.р. (_____), «__» _____ 20__ р., протокол № __

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика навчальної дисципліни		
	денна форма навчання		
Вид дисципліни	обов'язкова		
Мова викладання, навчання, оцінювання	українська		
Загальний обсяг кредитів/годин	8 /240		
Курс	2	2	3
Семестр	3	4	5
Кількість змістових модулів з розподілом:	3	2	2
Обсяг кредитів	3,5	2	2,5
Обсяг годин, в тому числі:	105	60	75
Аудиторні	50	28	36
Модульний контроль	6	4	4
Семестровий контроль	-	-	-
Підготовка і складання підсумкового контролю	-	-	30
Самостійна робота	49	28	5
Форма семестрового контролю			екзамен

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета: розкрити закономірності функціонування та проявів психіки людини, специфіку психічного розвитку та становлення особистості в онтогенезі, озброїти студентів такими здобутками сучасної психологічної науки, які б сприяли формуванню загальної психологічної культури, їх особистісному та професійному становленню, а також самоактуалізації та самореалізації майбутнього соціального педагога.

Завдання:

- пізнання основних питань загальної психології: предмету, стану, структури, завдань і методів сучасної психології;
- вивчення понять психіки і свідомості, їх структур;
- розкриття типових психічних процесів і станів, їх змісту та функціонування;
- формування уявлень про психічні процеси як важливі компоненти людської діяльності, про вікові етапи розвитку людини, про типи темпераментів, особливості поняття „характер”, а також про емоційно-вольові якості особистості, їх прояв у діяльності та спілкуванні;
- вивчення психологічної сутності понять особистості та діяльності;
- усвідомлення місця вікової та педагогічної психології в системі психологічної науки;
- аналіз закономірностей психічного розвитку та становлення особистості;
- вивчення детермінант і показників психічного розвитку індивіда;
- розкриття типових психологічних особливостей представників різних періодів онтогенезу людини;
- засвоєння закономірностей навчально-виховного впливу на підростаючу особистість;
- формування у студентів прикладних умінь стосовно застосування знань з вікової та педагогічної психології в практиці педагогічної діяльності.

Дисципліна «Загальна, вікова і педагогічна психологія», як обов’язкова основа освітньої компоненти програми, забезпечує оволодіння студентами загальними, фаховими та предметними компетентностями:

Номер в освітній програмі	Зміст компетентності	Номер теми, що розкриває зміст компетентності
Загальні компетентності		
ЗК-1	Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу	Модуль 1: 1-3 Модуль 2: 1- 5
ЗК-2	Здатність знаходити, обробляти та аналізувати інформацію з різних джерел.	Модуль 1: 1-3 Модуль 2: 1- 5 Модуль 3: 1- 6 Модуль 4: 1- 3 Модуль 5: 1- 4 Модуль 6: 1-6 Модуль 7: 1-4
ЗК-6	Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності	Модуль 1: 1-3 Модуль 5: 1-4 Модуль 7: 1-4
Фахові компетентності		
ФК-1	Знання й розуміння сутності, значення, видів соціальної роботи та основних її напрямів (психологічного, соціально-педагогічного, юридичного, економічного)	Модуль 3: 1- 5 Модуль 4: 1- 3 Модуль 7: 3, 4
ФК-4	Здатність до аналізу соціально-психологічних явищ, процесів становлення, розвитку та соціалізації особистості, розвитку соціальної групи й громади.	Модуль 3: 1- 6 Модуль 4: 1- 3 Модуль 5: 1- 4

ФК-8	Здатність застосовувати сучасні експериментальні методи роботи	Модуль 1: 2 Модуль 2: 3, 5 Модуль 3: 2, 3 Модуль 4: 1, 3
ФК-17	Здатність організовувати та проводити соціально-педагогічний тренінг з різними категоріями клієнтів	Модуль 6: 3, 5, 6 Модуль 7: 3
Предметні компетентності		
	Наявність знань про основні категорії та методи психології як науки;	Модуль 1: 1-3
	Розуміння змісту і механізмів роботи інтелектуальної, афективної та вольової сфер особистості;	Модуль 2: 1- 6 Модуль 3: 1- 6 Модуль 4: 1- 3
	Усвідомлення специфіки розвитку та проявів психічних властивостей людини;	Модуль 2: 1- 6 Модуль 3: 1- 6 Модуль 4: 1- 3
	Усвідомлення етапів вікової періодизації психічного розвитку та критерії їх здійснення;	Модуль 5: 1- 3 Модуль 6: 3, 5,6
	Здатність аналізувати вікові особливості розвитку особистості на різних вікових етапах;	Модуль 5: 1- 3 Модуль 6: 3, 5,6
	Уміння спостерігати, аналізувати, узагальнювати та систематизувати психологічні факти, об'єктивно оцінювати поведінку та соціальні дії суб'єктів;	Модуль 1: 1-2 Модуль 7: 1-4
	Уміння вирішувати психологічні задачі при конструктивному та деструктивному спілкуванні з дітьми різної вікової категорії розробляти і реалізувати програми формування особистості;	Модуль 5: 1- 3 Модуль 6: 3, 5,6
	Вміння аналізувати психічний аспект розвитку індивіда в онтогенезі;	Модуль 5: 1- 3 Модуль 6: 3, 5,6
	Вміння враховувати особливості природженої організації нервової системи в практичній діяльності та у спілкуванні з іншими;	Модуль 3: 1-4
	Використання діагностичних засобів для визначення педагогічних проблем навчання та виховання учнів;	Модуль 1: 1-2 Модуль 7: 1-4
	Володіння системними знаннями про норми і типи педагогічного спілкування в процесі організації колективної та індивідуальної діяльності;	Модуль 7: 1-4
	Здатність до продуктивної професійної діяльності на основі розвиненої педагогічної рефлексії відповідно до провідних ціннісно-світоглядних орієнтацій та вимог педагогічної етики.	Модуль 7: 1-4

3. Результати навчання за дисципліною.

В результаті вивчення навчальної дисципліни студент:

- використовує методи профілактики для запобігання можливих відхилень у психічному розвитку, порушень поведінки, міжособистісних стосунків, попередження конфліктів, соціальних ризиків та складних життєвих обставин (ПРН-11);
- знає основи вікової психології, психологічних процесів, психічних станів, психологічних якостей особистості, основ соціальної психології груп і колективу (ПРН-16);
- застосовує набуті знання при наданні консультаційних психологічних та соціально-педагогічних послуг (ПРН-17);
- здатний до раціонального вибору й реалізації психологічних методик і технологій соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю в освітніх закладах та закладах соціального спрямування (ПРН-19);
- володіє знаннями про основні категорії та методи психології як науки;
- розуміє специфіку розвитку та проявів психічних властивостей людини;
- аналізує етапи вікової періодизації психічного розвитку людини та критерії їх здійснення;
- розпізнає зміст і механізми роботи інтелектуальної, афективної та вольової сфер особистості;
- аналізує вікові особливості розвитку особистості на різних вікових етапах;
- спостерігає, аналізує, узагальнює та систематизує психологічні факти, об'єктивно оцінює поведінку та соціальні дії суб'єктів;
- вирішує психологічні задачі при конструктивному та деструктивному спілкуванні з дітьми різної вікової категорії;
- розпізнає особливості природженої організації нервової системи в практичній діяльності та у спілкуванні з іншими;
- розрізняє поняття «задатки», «здібності», «обдарованість», «талант», «геніальність»;
- доводить значення провідних видів діяльності, сенситивних періодів для розвитку і навчання дитини;
- аналізує сутність вікових змін у психічних явищах в залежності від факторів, що на них впливають;
- володіє знаннями про психологічні особливості навчання, виховання, педагогічну діяльність і розпізнає особливості педагогічних проблем навчання та виховання учнів;
- застосовує теоретичні знання з психології у повсякденному житті, створюючи умови, які забезпечують успіх діяльності.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Розподіл годин між видами робіт						
	Усього	Аудиторна					
		лекції	сем.	пр	лаб	інд.	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8
Змістовий модуль 1. Вступ до психології.							
Тема 1. Предмет психології як науки	5	2					3
Тема 2. Методи психологічного дослідження.	7	2	2				3
Тема 3. Розвиток психіки та свідомості.	8	2	2				4
Модульний контроль	2						
Разом за змістовим модулем 1	22	6	4				10
Змістовий модуль 2. Пізнавальні процеси.							
Тема 1. Відчуття	6	2					4
Тема 2. Сприймання.	7	2	2				3
Тема 3. Увага.	7	2		2			3
Тема 4. Пам'ять.	7	2	2				3
Тема 5. Мислення	7	2		2			3
Тема 6. Уява	6	2					4
Модульний контроль	2						
Разом за змістовим модулем 2.	42	12	4	4			20
Змістовий модуль 3. Індивідуально-психологічні властивості особистості.							
Тема 1. Психологічна характеристика особистості.	8	2	2				4
Тема 2. Особистість в діяльності .	8	2		2			4
Тема 3. Темперамент	8	2		2			4
Тема 4. Характер	8	2	2				4
Тема 5. Здібності	7	2	2				3
Модульний контроль	2						
Разом за змістовим модулем 3	41	10	6	4			19
Усього годин за семестр	105	28	14	8			49
Змістовий модуль 4. Психічні стани та емоційно-вольова сфера особистості.							
Тема 1. Емоції та почуття.	10	2	2	2			4
Тема 2. Воля.	6	2					4
Тема 3. Психічні стани.	10	2	2	2			4
Модульний контроль	2						
Разом за змістовим модулем 4.	28	6	4	4			12
Змістовий модуль 5. Теоретичні основи вікової психології.							
Тема 1. Вікова та педагогічна психологія як наука і навчальний предмет.	5	2					3
Тема 2. Закономірності психічного розвитку онтогенезі.	8	2	2				4
Тема 3. Теорії психічного розвитку.	8	2	2				4
Тема 4. Вікова періодизація психічного розвитку людини.	9	2		2			5
Модульний контроль	2						
Разом за змістовим модулем 5	32	8	4	2			16
Усього годин за 4 семестр	59	14	8	6			28
Усього годин за курс	165*	42	22	14			77

* 3 урахуванням модульних контрольних робіт (10 годин)

Змістовий модуль 6. Психічний розвиток людини на різних вікових етапах.							
Тема 1. Психічний розвиток новонародженого та немовляти	5	2				3	
Тема 2. Психічний дитини раннього віку	7	2	2			3	
Тема 3. Психічний розвиток дитини дошкільного віку	7	2		2		3	
Тема 4. Психологічні особливості молодшого школяра	8	2	2			3	1
Тема 5. Психологічні особливості підлітка.	10	2	2	2		3	1
Тема 6. Психологічні особливості старшого школяра.	7	2		2		3	1
Модульний контроль	2						
Разом за змістовим модулем 6	46	12	6	6		18	3
Змістовий модуль 7. Педагогічна психологія: психологія навчання, виховання та діяльності вчителя.							
Тема 1. Педагогічна психологія як галузь психологічної науки.	6	2				3	1
Тема 2. Закономірності навчального процесу.	7	2	2			3	
Тема 3. Закономірності виховного впливу.	8	2	2			3	
Тема 4. Загальна характеристика педагогічної діяльності.	6	2				3	1
Модульний контроль	2						
Разом за змістовим модулем 8	29	8	4			12	2
Усього годин за семестр	75	20	10	6		30	5
Усього годин за курс	240*	62	24	28		30	82

* З урахуванням модульних контрольних робіт (14 годин)

5. Програма навчальної дисципліни

Зміст навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Вступ до психології.

Тема 1. Предмет психології, її завдання та методи. (2год).

Психологія як наука та навчальна дисципліна. Огляд історії виникнення та становлення психології. Зміст міфологічного, філософського і наукового етапів розвитку психології. Предмет та завдання психології. Джерела психологічних знань. Поняття про побутову та наукову психологію. Сучасна система психологічних знань, предмети вивчення теоретичних та практичних галузей психології. Місце психології в системі науки. Поняття психіки, її функції та структура.

Шляхи наукового пізнання психіки людини. Проблема методу дослідження у психології. Класифікація методів психологічного дослідження.

Диференціація психології на окремі наукові галузі Зв'язок психології з іншими науками. Завдання та значення психології на сучасному етапі розвитку суспільства.

Ключові слова. Психологія, міфологічний, філософський, науковий етапи розвитку психології, психіка, пізнавальна, регулятивна та інструментальна функції психіки, методологія, спостереження, експеримент, опитування, тест, побутова і наукова психологія, загальна психологія, вікова психологія, педагогічна психологія, сімейна психологія, психологія праці, спорту, мистецтва, історія психології, інженерна, військова, юридична, медична психологія, психотерапія, психодіагностика, психоконсультавання, психокорекція, психічні процеси, психічні стани, психічні властивості.

Основна література: 1,2, 3. *Додаткова література:* 1, 4, 7, 20.

Тема 2. Методи психолого-педагогічного дослідження. (2год).

Шляхи наукового пізнання психіки людини. Проблема методу дослідження у психології. Класифікація методів психологічного дослідження. Основні групи психологічних методів: об'єктивні і суб'єктивні. Основні суб'єктивні методи психології: спостереження, включене спостереження, самоспостереження, опитування (письмове, усне, вільне). Суб'єктивні методи кількісної оцінки психічних явищ. Експеримент як основний метод сучасної психології. Види експериментів (лабораторний, природний). Вимоги до організації психологічних досліджень у психології. Принципи та етапи проведення психологічних досліджень.

Ключові слова. Психологічне дослідження, принцип інформованої згоди, методи психології, психологічне дослідження, науковий метод, методологія, спостереження, експеримент, опитування, тест.

Семинар 1. Предмет психології, її завдання та методи (2год).

Основна література: 1, 2, 5. *Додаткова література:* 2, 4, 11, 19, 20.

Тема 3. Розвиток психіки та свідомості. (2год).

Загальне поняття про психіку. Поява і розвиток форм психічного відображення у тварин.

Виникнення і психологічна характеристика свідомості людини. Свідомість як вищий рівень розвитку психіки. Зміст ідеалістичного та матеріалістичного тлумачення поняття «свідомість».

Пізнавальна, регулятивна, рефлексивна, прогностична, комунікативна, креативна функції свідомості. Структура свідомості.

Зміст та вияви компонентів свідомості – знань, цілеспрямованості діяльності, ставлень, самосвідомості. Рівні вияву психіки людини. Диференціація свідомих та неусвідомлюваних аспектів психіки людини. Філогенетичні та онтогенетичні фактори формування свідомості.

Ключові слова. Подразливість, чуттєвість, тропізм, інстинкт, інтелектуальна поведінка, свідомо діяльність, свідомість, самосвідомість, рівні вияву психіки людини – несвідоме, підсвідоме, свідоме, надсвідоме, структурні компоненти свідомості – знання, ставлення, цілеспрямованість діяльності і самосвідомість.

Семинар 2. Розвиток психіки та свідомості. (2год).

Основна література: 1,2, 3. *Додаткова література:* 1, 4, 7, 20.

Змістовий модуль 2. Пізнавальні процеси.

Тема 1. Відчуття. (2год).

Поняття про відчуття як основу всіх інших психічних процесів. Робота аналізаторів – фізіологічна основа відчуттів. Класифікація і різновиди відчуттів. Основні властивості відчуттів (пороги чутливості, адаптація, взаємодія відчуттів, сенсibilізація). Явище взаємодії відчуттів. Основні сенсорні властивості людини. Роль відчуттів у навчальній діяльності дітей та професійній діяльності дорослих.

Ключові слова. Пізнавальні процеси, чуттєвий рівень пізнання, відчуття, аналізатор, рецептор, сенсорна діяльність, пізнавальна, орієнтувальна, захисна функції відчуттів, зорові, слухові, нюхові, смакові, шкіряні, дотикові, температурні, вібраційні, органічні відчуття, рухові, больові відчуття, відчуття рівноваги, взаємодія відчуттів, адаптація, синестезія, сенсibilізація, компенсація, чутливість, абсолютний поріг, абсолютна чутливість, поріг розрізнення.

Основна література: 1, 3, 4.. *Додаткова література:* 1, 4, 11,19, 20.

Тема 2. Сприймання. (2год).

Поняття про сприймання. Порівняльна характеристика психічних процесів відчуття та сприймання. Функції сприймання. Зв'язок сприймання з іншими психічними процесами. Властивості сприймання. Специфічні види сприймання: сприймання простору, часу, руху, соціальне сприймання (людини людиною). Ілюзії, що при цьому мають місце. Вікові та індивідуальні особливості сприймань.

Ключові слова. Сприймання, предметність, структурність, осмисленість, цілісність, константність, вибірковість, ілюзії, апперцепція, сприймання простору, сприймання часу, сприймання руху.

Семинар 3. Сприймання і відчуття. (2 год).

Основна література: 1, 3, 4.. *Додаткова література:* 1, 4, 11,19, 20.

Тема 3. Увага. (2год).

Поняття про увагу та її значення в діяльності людини. Увага як стан свідомості, її функції. Фізіологічні основи уваги. Види уваги та їх характеристика. Властивості уваги. Теорії уваги. Статичні та динамічні властивості уваги.

Індивідуальні особливості уваги. Розлади уваги. Проблема неуважності, її причини та способи подолання. Розвиток уваги у дітей і дорослих.

Ключові слова. Увага, внутрішня та зовнішня увага, мимовільна увага, довільна увага, післядовільна увага, стійкість уваги, нестійкість уваги, переключення уваги, концентрація уваги, розподіл уваги, об'єм уваги, інтенсивність уваги, спрямованість уваги, активність уваги, форми уваги, уважність, неуважність.

Практична робота 1. Увага (2 год).

Основна література: 1, 3, 4.. *Додаткова література:* 1, 4, 11,19, 20.

Тема 4. Пам'ять. (2год).

Поняття про пам'ять та її основні функції. Фізіологічні основи пам'яті. Наукові підходи до визначення механізмів роботи пам'яті – психологічні та фізіологічні теорії мнемічної діяльності. Процеси пам'яті: запам'ятовування, збереження, відтворення, забування. Види пам'яті. Ефективні прийоми запам'ятовування та боротьба з забуванням. Індивідуальні особливості пам'яті.

Значення пам'яті для діяльності та спілкування, сприймання людиною світу в цілому. Виховання та самовиховання пам'яті в різні вікові періоди.

Ключові слова. Пам'ять, запам'ятовування, збереження, забування, відтворення, впізнавання, згадування, пригадування, спогади, короткочасна пам'ять, довгочасна пам'ять, оперативна пам'ять, довільне запам'ятовування, мимовільне запам'ятовування, смислове запам'ятовування, механічне запам'ятовування, мнемотехніка.

Семинар 4. Пам'ять. (2год).

Основна література: 1, 3, 4.. *Додаткова література:* 1, 4, 11,19, 20.

Тема 5. Мислення. (2год).

Поняття про мислення як вищу форму пізнавальної діяльності. Фізіологічні основи мислення. Теорії мислення. Функції мислення. Логічні форми мислення як продукти мисленнєвого процесу. Види мислення: понятійне, образне, наочно-образне, наочно-дійове. Операції мислення: порівняння, аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, конкретизація. Логічні форми мислення: поняття, судження, умовисновок. Індукція та дедукція.

Різновиди мислення, їх місце в різних видах людської діяльності. Зв'язок мислення та мови. Індивідуальні особливості мислення, групове вирішення задач. Роль мислення в інтелектуальній діяльності людини.

Ключові слова. Мислення, аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, узагальнення, конкретизація, класифікація, систематизація, судження, умовиводи, поняття, проблемна ситуація, задача, гіпотеза, наочно-дійове мислення, наочно-образне мислення, словесно-логічне мислення.

Практична робота 2. Мислення. (2год).

Основна література: 1, 2, 3, 4.. *Додаткова література:* 1, 4, 11,19, 20.

Тема 6. Уява. (2год)

Поняття про уяву. Соціальна природа уяви. Фізіологічні основи процесів уяви. Процес створення образів уяви. Види уяви. Репродуктивна та творча уява. Мрія. Роль уяви в ігровій діяльності дитини і творчій діяльності дорослого. Розлади уяви.

Індивідуальні відмінності уяви. Прийоми створення образів уяви та їх характеристика.

Ключові слова. Уява, довільна та мимовільна уява, репродуктивна та творча уява, мрія, доповнення, аглютинація, гіперболізація, акцентування, схематизація, типізація.

Основна література: 1, 3, 4.. *Додаткова література:* 1, 4, 11,19, 20.

Змістовий модуль 3. Індивідуально-психологічні властивості особистості.

Тема 1. Психологічна характеристика особистості.(2год.)

Поняття про особистість. Індивід. Особистість. Індивідуальність. Проблема співвідношення біологічного та соціального в структурі особистості. Структура особистості та її психологічні характеристики. Теорії особистості. Активність і спрямованість особистості, її джерела. Форми спрямованості особистості: інтереси, переконання, схильності, світогляд, установки, мотиви. Класифікація мотивів по Маслоу.

Самосвідомість особистості, її самооцінка та рівень домагань.

Ключові слова. Індивід, особистість, індивідуальність, структура особистості, активність, мотив, інтерес, ідеали, переконання, цілі, установки, навички, рівень домагань, самооцінка,

Семінар 5. Психологічна характеристика особистості. (2год).

Основна література: 1,2, 3, 5. *Додаткова література:* 4, 5, 18, 20.

Тема 2. Особистість і діяльність.(2год.)

Поняття про активність, діяльність та поведінку. Основні характеристики і структура активності та діяльності. Структура діяльності – мотиви, цілі, дії, засоби діяльності. Мотиви – близькі, далекі; особистісні, суспільні. Цілі – близькі, далекі; особистісні, суспільні. Дії – зовнішні, предметні, внутрішні, розумові. Засоби діяльності – вміння, навички.

Єдність свідомості і діяльності, їх психологічна характеристика. Професійна діяльність.

Ключові слова. Активність, діяльність, характеристики діяльності, структура діяльності, види діяльності: гра, навчання, праця.

Практична робота 3. Психологічна характеристика особистості. (2 год).

Основна література: 1,2, 3, 5. *Додаткова література:* 4, 5, 18, 20.

Тема 3. Темперамент. (2год).

Поняття про темперамент. Теорії темпераменту. Фізіологічні основи темпераменту. Типи вищої нервової діяльності та темперамент. Типи темпераменту, їх психологічна характеристика. Позитивні та негативні якості кожного типу темпераменту. Темперамент і проблеми виховання. Вплив темпераменту на діяльність людини.

Ключові поняття. Темперамент, тип вищої нервової діяльності, сила нервових процесів, рухливість нервових процесів, зрівноваженість нервових процесів, екстраверсія, інтроверсія, сенситивність, реактивність, пластичність, ригідність, резистентність. холерик, флегматик, меланхолік, сангвінік.

Практична робота 4. Темперамент. (2 год).

Основна література: 1, 2, 3, 4. *Додаткова література:* 4, 5, 11, 12, 13.

Тема 4. Характер. (2год).

Поняття про характер як психічну властивість особистості. Огляд історії розвитку характерологічних вчень. Фізіологічні основи формування та вияву характеру. Місце характеру в загальній структурі особистості, його зв'язок з темпераментом. Структура рис характеру. Проблема співвідношення індивідуального та типового у характері. Механізми формування характеру в онтогенезі. Акцентуації характеру як загострення його окремих рис та їх класифікація (К.Леонгард, О.Личко). Вплив середовища і виховання на формування характеру.

Ключові слова. Характер, структура характеру, типи характеру, акцентуація, риси характеру, спрямованість характеру, ставлення до праці, до себе, до інших, ставлення до природи, речей; гіпертимний, циклоїдний, лабільний, астеноневротичний, сенситивний, тривожно-педантичний, інтровертований, збудливий, демонстративний, нестійкий тип характеру.

Семинар 6. Характер.(2год).

Основна література: 1, 2, 3, 4. *Додаткова література:* 4, 5, 11, 12, 13.

Тема 5. Здібності. (2год).

Поняття про здібності. Задатки як біологічні передумови розвитку здібностей. Різниця між здібностями та знаннями, уміннями і навичками. Звички. Структура здібностей. Різновиди здібностей. Здібність і продуктивність діяльності. Задатки, обдарованість, талант, геніальність. Розвиток особистості. Індивідуальні відмінності в здібностях людей.

Ключові слова. Здібності, структура здібностей, загальні здібності, спеціальні здібності, задатки, обдарованість, талант, геніальність.

Семинар 7. Здібності. (2год).

Основна література: 1, 2, 3, 4. *Додаткова література:* 4, 5, 11, 12, 15.

Змістовий модуль 4. Психічні стани та емоційно-вольова сфера особистості.

Тема 1. Емоції та почуття. (2год).

Поняття про афективну сферу психіки, її функції. Позитивні та негативні наслідки дії афективного простору особистості. Взаємозв'язок афективної сфери з іншими проявами психіки людини. Основні теорії, які пояснюють механізми виникнення емоцій. Емоції та почуття, їх диференціація. Фізіологічні основи переживання емоцій та почуттів, їх вісцеральні та експресивні прояви.

Види емоцій та почуттів: альтернативні класифікації. Форми переживання емоцій і почуттів.

Ключові слова. Почуття, емоції, афективний простір, сигнальна та регулятивна функції емоцій, вісцеральні та експресивні прояви емоцій та почуттів, позитивна, негативна та нейтральна емоція, стенічна й астенічна емоція, емоційний тон, настрої, моральні, інтелектуальні, естетичні, практичні почуття, пристрасті, захоплення, амбівалентність почуттів, афективна культура.

Семинар 8. Емоції та почуття. (2год).

Основна література: 1, 3, 4.. *Додаткова література:* 1, 7, 11,19, 20.

Тема 2. Воля. (2год)

Поняття про волю. Спонукальна, гальмівна та регулятивна функція волі. Довільні вольові дії та їх особливості. Аналіз складної вольової дії. Основні вольові якості особистості: цілеспрямованість, рішучість, самостійність, витримка, наполегливість, дисциплінованість, ретельність. Безвілля, його причини і подолання. Вольова діяльність людини. Розвиток сили волі.

Ключові слова. Воля, мимовільні дії, вольові дії, вольове зусилля, бажання, боротьба мотивів, прийняття рішення, сила волі, безвілля, вольова регуляція, теорії волі, фази вольової дії, критерії волі, вольові якості особистості.

Практична робота 5. Емоції, почуття та воля. (2 год).

Основна література: 1, 3, 4.. *Додаткова література:* 1, 4, 7, 19, 20.

Тема 3. Психічні стани. (2 год).

Поняття психічних станів людини. Характеристика типових психічних станів людини. Види психічних станів: залежно від впливу на особистість; переважних форм психіки (емоційні, вольові, інтелектуальні); глибини; часу протікання; ступеня усвідомленості. Психічні стани особистості: психічна напруга, втома, стрес, монотонія, депресія.

Види та функції психологічного захисту. Стрес та шляхи його подолання. Роль фрустрації у формуванні стресових станів. Потреби і їх роль у розвитку стресу. Поняття афективної культури особистості, її виховання.

Ключові слова. Психічні стани: позитивні і негативні, стеничні й астеничні, глибокі і поверхневі, короткочасні та тривалі; афект, стрес, дистрес, пристрасті, настрої, фрустрація,

Семінар 9. Психічні стани. (2 год).

Практична робота 6. Психічні стани. (2 год).

Основна література: 1, 3, 4.. *Додаткова література:* 1, 4, 7, 19, 20.

Змістовий модуль 5. Теоретичні основи вікової психології.

Тема 1. Вікова психологія як наука і навчальний предмет.

Об'єкт, предмет, мета вікової психології; проблеми та завдання вікової психології на сучасному етапі розвитку науки. Основні етапи розвитку вікової психології. Структура вікової психології: психологія дитинства (пренатальний період, немовлячий, раннє дитинство, дошкільний вік, молодший шкільний, підлітковий і юнацький вік, дорослість, період старості і старіння.

Зв'язок вікової психології з іншими науками та окремими галузями психології.

Методологічні засади вікової психології. Класифікація методів наукового пізнання. Емпіричні методи дослідження: їх характеристика. Спостереження. Експеримент. Проективні методи дослідження, тести, аналіз продуктів діяльності. Методи обробки. Інтерпретаційні методи. Організація та основні етапи психологічного дослідження у віковій психології.

Ключові слова. Предмет вікової психології, завдання вікової психології, дитяча психологія, психологія молодшого школяра, психологія підлітка, психологія ранньої юності, психологія дорослої людини, геронтопсихологія, організаційні та емпіричні методи, основні та допоміжні методи, природний, лабораторний, формуючий експеримент.

Основна література: 2, 4, 5.. *Додаткова література:* 2, 5, 9, 18.

Тема 2. Закономірності психічного розвитку онтогенезі.

Поняття про психічний і особистісний розвиток людини. Умови психічного розвитку. Загальні закономірності психічного розвитку. Особливості психічного розвитку: суперечності розвитку, неперервність, дискретність, незворотність, нерівномірність, перехід від нижчих психічних структур до вищих, «спіралеподібний» характер розвитку психіки, планомірність та наступність, взаємозв'язок кількісних та якісних змін, зв'язок психічного з фізичним, соціальним, фізіологічним.

Детермінанти психічного розвитку. Поняття «рівень актуального розвитку та зона найближчого розвитку». Фактори психічного розвитку: біологічна основа, соціальне середовище, активність особистості.

Ключові слова. Психічний розвиток, становлення, формування, умови розвитку, рушійні сили розвитку психіки, закони психічного розвитку, рівень актуального розвитку, зона найближчого розвитку, адаптація, соціалізація, індивідуалізація.

Семінар 10. Закономірності психічного розвитку онтогенезі. (2 год.)

Основна література: 2, 4, 5. *Додаткова література:* 2, 5, 9, 18.

Тема 3. Теорії психічного розвитку.

Класифікація теорій розвитку А. Г. Асмолова: біогенетичні, соціогенетичні та персоногенетичні теорії. Психоаналіз про закономірності розвитку психіки. Основні засади психосексуальної теорії дитячого розвитку З. Фрейда. Психосоціальна (епігенетична) теорія розвитку Е. Еріксона.

Соціогенетичні теорії розвитку (Еміль Дюркгейм, П'єр Жане). Рівні розвитку психіки П. Жане. Екологічна теорія розвитку Урі Бронфенбреннера. Теорія оперантного навчання Ф.Скінера, психосоціальна теорія розвитку А. Бандури.

Основні засади та принципи гуманістичного підходу Проблема актуалізації (К Роджерс) та самоактуалізації (А.Маслоу), особистості як головні категорії персоногенетичної психології.

Когнітивні теорії розвитку. Розвиток як адаптація організму до середовища. Періодизація розвитку інтелекту Ж. Піаже.

Аналіз базових вітчизняних концепцій психічного розвитку

Ключові слова. Психічний розвиток, когнітивні, біогенетичні, соціогенетичні та персоногенетичні теорії психічного розвитку, модель екологічних систем, теорія навчання, наслідування і вікарне навчання, рівень актуального розвитку, зона найближчого розвитку, оральна, анальна, фалічна, латентна та генітальна стадії розвитку; стимул, реакція, позитивне і негативне підкріплення, покарання і заохочення; самоактуалізація.

Семинар 11. Теорії психічного розвитку. (2 год).

Основна література: 2, 4, 5. *Додаткова література:* 2, 5, 9, 18.

Тема 4. Вікова періодизація психічного розвитку людини.

Проблема вікової періодизації у сучасній психології. Поняття віку: абсолютний (паспортний, календарний або хронологічний), умовний (психологічний, біологічний, соціальний) вік.

Критерії вікової періодизації (Л. С. Виготський, О. М. Леонт'єв, Д. Б. Ельконін). Механізм психічного розвитку та його складові: «соціальна ситуація розвитку», «провідна діяльність», «криза розвитку» та «психологічні новоутворення». Сензитивні періоди психічного розвитку людини. Поняття «соціальна ситуація розвитку» та її особливості у різні вікові періоди.

Категорія «провідна діяльність» та її види. Поняття «криза розвитку» та особливості її перебігу у різні вікові періоди. Поняття «психічне новоутворення» як критерій психічного розвитку.

Ключові слова. Вікова періодизація, «соціальна ситуація розвитку», «провідна діяльність», «криза розвитку», «психологічні новоутворення», «криза розвитку», сензитивні періоди психічного розвитку, психологічний, біологічний, соціальний вік.

Практична робота 7 . Вікова періодизація психічного розвитку людини. (2 год).

Основна література: 2, 4, 5. *Додаткова література:* 2, 5, 9, 18.

Змістовий модуль 6. Психічний розвиток людини на різних вікових етапах.

Тема 1. Психічний розвиток новонародженого та немовляти. (2 год).

Новонародженість: вроджені особливості та тенденції розвитку. Безумовні рефлекси та їх значення для розвитку дитини. Особливості розвитку органів чуттів. Значення тренування органів чуття. Розвиток емоційної сфери. Комплекс пожвавлення.

Період немовляти. Роль спілкування з дорослими в розвитку дитини. Формування передумов розвитку мови. Розвиток рухів та дій. Розвиток орієнтування в оточуючому світі. Соціальна ситуація розвитку в немовлячому віці. Передумови та умови розвитку мови. Криза одного року.

Ключові слова. Криза новонародженості, комплекс пожвавлення, безумовні рефлекси, гуління, лепетання, дитяча шпитальність.

Основна література: 1, 5. *Додаткова література:* 1, 10.

Тема 2. Психічний розвиток дитини дошкільного віку. (2 год).

Ранній вік як етап онтогенезу людини. Фізичні надбання дитини раннього віку та їх вплив на розвиток психіки. Особливості взаємодії з дорослими та однолітками.

Предметно-маніпулятивна діяльність як провідний вид діяльності в ранньому віці. Сенсорно-перцептивна сфера дитини раннього віку. Доопераційна стадія розвитку мислення за Ж.Піаже. та її особливості. Розвиток мови в ранньому віці. Передумови формування особистості в ранньому дитинстві. Криза трьох років (Е. Келлер, Л. С. Виготський, Д. Б. Ельконін). Основні досягнення в розвитку дитини раннього віку (основні новоутворення раннього віку).

Ключові слова. сензитивний період розвитку мовлення, пасивний та активний словник, предметна діяльність, «дитяча шпитальність», криза трьох років.

Семинар 12. Психічний розвиток від народження до трьох років. (2 год).

Основна література: 2, 4, 5.. *Додаткова література:* 2, 5, 9, 18.

Тема 3. Психічний розвиток дитини дошкільного віку.

Соціальна ситуація розвитку в дошкільному дитинстві. Гра як провідний вид діяльності дошкільників. Етапи та структура гри. Психологічна характеристика гри та її значення для розвитку дитини дошкільного віку. Продуктивні види діяльності дітей. Розвиток психічних процесів і функцій. Розвиток когнітивної сфери дошкільняти. Становлення особистості, розвиток самосвідомості та "Я - концепції" дитини дошкільного віку. Основні новоутворення дошкільного віку. Статеворольова ідентифікація дитини дошкільного віку.

Емоційне життя дошкільника. Основні досягнення в розвитку дитини дошкільного віку. Підготовка дитини до навчання у школі. Психологічна характеристика готовності дитини до школи.

Ключові слова. Особистісне становлення дошкільника, довільність дій, види гри, особистість, самосвідомість, самооцінка, новоутворення дошкільного дитинства, криза 7-ми років, психологічна готовність до шкільного навчання.

Практична робота 8. Психічний розвиток дитини дошкільного віку. (2 год).

Основна література: 2, 4, 5.. *Додаткова література:* 2, 5, 9, 13, 18.

Тема 4. Психологічні особливості молодшого школяра.

Характеристика початкового періоду шкільного життя і діяльності молодшого школяра. Соціальна ситуація розвитку молодшого школяра. Особливості та структура навчальної діяльності молодшого школяра. Розвиток пізнавальних процесів у дітей молодшого шкільного віку.

Розвиток когнітивної сфери молодшого школяра. Розвиток емоційно-вольової сфери молодшого школяра.

Розвиток самосвідомості та становлення Я-концепції молодшого школяра. Психологічні досягнення (новоутворення) у розвитку дитини молодшого шкільного віку (внутрішній план дій, довільність усіх психічних процесів, самоконтроль та самооцінка).

Ключові слова. Анатомо-фізіологічне дозрівання організму, учіння, соціальна ситуація розвитку молодшого школяра, адаптація та дезадаптація до умов шкільного навчання, формування учбової діяльності, розвиток пізнавальних психічних процесів, емоційно-вольова сфера, характерологічні особливості, самооцінка, рівень домагань.

Семинар 13. Психологічні особливості молодшого школяра. (2 год).

Основна література: 2, 4, 5. *Додаткова література:* 2, 5, 9, 12, 13, 18.

Тема 5. Психологічні особливості підлітка. (2 год).

Загальна характеристика особистісного і психічного розвитку підлітка. Вплив фізичного та фізіологічного розвитку підлітка на його психіку.

Соціальна ситуація та основні завдання розвитку у підлітковому віці. Спілкування як провідний вид діяльності підлітка. Спілкування підлітків з ровесниками та дорослими. Ефект зняття з п'єдесталу. Розвиток пізнавальних процесів в підлітковому віці. Розвиток самосвідомості підлітка. Мотиваційна сфера підлітка. Мотиви асоціальної поведінки підлітка. Новоутворення особистості в підлітковому віці.

Ключові слова. Статеве дозрівання, акселерація, важковиховуваність, критицизм, реакція емансипації та опозиції, криза 13 років; новоутворення підліткового віку, почуття дорослості, стосунки з однолітками, довільність всіх психічних процесів, самосвідомість, самооцінка, особистісна та міжособистісна рефлексія, емоційна нестабільність та імпульсивність поведінки, особистісна самоідентичність.

Семинар 14. Психологічні особливості підлітка. (2 год).

Практична робота 9. Психологічні особливості підлітка. (2 год).

Основна література: 2, 4, 5.. *Додаткова література:* 2, 5, 9, 12, 13, 18.

Тема 6. Психологічні особливості старшого школяра.

Юність як спеціальне соціально-психологічне явище. Соціальна ситуація розвитку та провідний вид діяльності у юнацькому віці. Мотиви поведінки і ціннісні орієнтації в період юності. Спілкування і емоційне життя в ранній юності. Дружба та кохання в юнацькому віці.

Проблема самовизначення. Навчально-професійна діяльність як провідний вид діяльності. Мотиви випускників під час вибору майбутньої професії. Пошук сенсу життя. Інтеграція особистості. Я- концепція у юності.

Криза юнацького віку: її симптоми та шляхи подолання. Основні новоутворення юнацького віку.

Ключові слова. Фізичний розвиток старшокласників, самовизначення, перебудова взаємостосунків з дорослими, емоційна автономність, потреба у відокремленні та в належності до певної групи, розширення сфери спілкування та його зростаюча індивідуалізація, сприймання себе як особи певної статі, міжстатеві взаємини, закріплення і вдосконалення психічних властивостей. самосвідомість, відкриття власного внутрішнього світу. особистісна ідентичність, самооцінка.

Практична робота 10. Психологічні особливості старшого школяра.

Основна література: 2, 4, 5. *Додаткова література:* 2, 5, 9, 12, 13, 18.

Змістовий модуль 7. Педагогічна психологія: психологія навчання, виховання та діяльності вчителя.

Тема 1. Предмет, завдання педагогічної психології та етапи її розвитку.

Педагогічна психологія як галузь психології. Структура педагогічної психології. Предмет психології навчання, виховання, викладання. Основні проблеми педагогічної психології. Зв'язок з іншими науками про людину. Завдання педагогічної психології.

Закони розвитку психіки дитини (Виготський Л.С.). Провідна діяльність. Соціальна ситуація розвитку.

Вікові кризи. Рушійні сили та закономірності розвитку особистості. Співвідношення навчання та психічного розвитку. Зони актуального та потенційного розвитку.

Етапи становлення та розвитку педагогічної психології

Ключові слова. Виховання, дидактика, навчання, наuczіння, досвід, педагогіка, педагогічна психологія, педологія, психіка, психічний розвиток, розвиток, сенситивні періоди розвитку.

Основна література: 2, 4, 5. *Додаткова література:* 3, 8, 10, 20.

Тема 2. Закономірності навчального процесу.

Предмет психології навчання. Проблеми психології навчання. Психологія і педагогіка навчання. Загальні психологічні особливості навчальної діяльності. Цілі навчальної діяльності. Мотивація навчальної діяльності. Психологічна характеристика навчальних дій і їх видів. Результат навчальної діяльності. Операції і способи навчальної діяльності. Саморегуляція навчальної діяльності. Засоби навчальної діяльності.

Вікові характеристики суб'єктів навчальної діяльності. Психологія стилів навчальної діяльності. Здатність до навчання. Невстигаючі діти у навчальній діяльності. Психологічні особливості самостійної роботи.

Ключові слова. Навчання, мотиви навчання, програмоване і проблемне навчання, алгоритмізація, комп'ютерне навчання, типи навчання, види навчання, знання, уміння, навички.

Семинар 15. Закономірності навчального процесу.

Основна література: 2, 4, 5. *Додаткова література:* 3, 8, 10, 20.

Тема 3. Закономірності виховного впливу.

Предмет, завдання, методи педагогічної психології. Значення психологічних знань для побудови процесу виховання. Теорії виховання. Механізми формування особистості. Цілі, засоби і методи виховання.

Показники і критерії вихованості, їх психологічна природа (відповідність поведінки, ставлень, установок людини моральним вимогам суспільства; гармонійне поєднання усіх видів виховання в поведінці, ставленнях, діяльності; ступінь практичного прояву в особистості почуття

відповідальності, самостійності, активності; співвідношення внутрішнього гуманізму і зовнішньої вихованості; особливості поведінки в ситуації безкарності та поза примусом і контролем; поведінка в ситуації емоційної напруги, стресових, екстремальних ситуаціях; здатність творчо змінювати поведінку. Проблема управління вихованням.

Ключові слова. Психічне зараження, наслідування, емпатія, ідентифікація, рефлексія, саморегуляція мотивації, внутрішній локус контролю, риси особистості, потреби, мотиви, виховання, моральна дія, вихованість, критерії вихованості.

Семинар 16. Закономірності виховного впливу. (2год).

Основна література: 2, 4, 5. *Додаткова література:* 3, 8, 10, 20.

Тема 4. Загальна характеристика педагогічної діяльності.

Психологічна характеристика функцій педагогічної діяльності. Особливості педагогічної діяльності. Педагогічні здібності та їх структура. Формування педагогічних здібностей. Педагогічні вміння та навички. Професійна спрямованість особистості вчителя.

Види стилів та індивідуальний стиль діяльності вчителя. Психологічні основи педагогічної оцінки, педагогічного такту, педагогічної етики.

Психологічна готовність вчителя до педагогічної праці. Психологія педагогічних стереотипів. Психологія педагогічного авторитету.

Ключові слова. Учіння, компоненти учіння (змістові, цільові, мотиваційні, операційні, емоційно-вольові, комунікативні, результативні, контрольні-оцінні), здібності, педагогічна спостережливість, педагогічний такт, розподіл уваги, організаторські здібності, вимогливість, педагогічна майстерність, педагогічна оцінка, стилі педагогічної діяльності.

Основна література: 2, 4, 5. *Додаткова література:* 3, 8, 10, 20.

6. Контроль навчальних досягнень.

6.1. Система оцінювання навчальних досягнень студентів за III - IV семестр.

Оцінювання навчальних досягнень студентів за всіма видами навчальних робіт проводиться за поточним та підсумковим контролюми.

6.1.1. Форми проведення модульного контролю та критерії оцінювання.

Модульний контроль проводиться за навчальним матеріалом окремих модулів після завершення лекційних і семінарських занять в письмовій формі. Тривалість проведення письмового модульного контролю становить 2 академічні години.

Модульний контроль проводиться в письмовій формі і містить 24 різних за формою завдання. Критеріями оцінювання є самостійність та правильність виконаних завдань, ґрунтовність відповідей, творчий підхід. За кожну правильну відповідь на одне тестове завдання виставляється 0,5 балів, за неправильну відповідь – 0 балів. Максимальна кількість балів за виконання роботи – 12 балів.

6.1.2. Форми проведення семестрового контролю та критерії оцінювання.

Семестровий контроль з дисципліни проводиться відповідно до навчального плану у вигляді середнього балу на підставі результатів поточного контролю, в терміни, встановлені графіком навчального процесу.

Зарахування залікових модулів здійснюється за результатами поточного і модульного контролю якості знань студента протягом навчального року, якщо він виконав всі види навчальної роботи, передбачені навчальною програмою, без порушення встановлених термінів, успішно пройшов модульний контроль і набрав кількість балів, яка відповідає позитивній підсумковій семестровій модульній оцінці.

Контроль навчальної діяльності студентів здійснюється за допомогою 12-бальної шкали.

6.1.3. Рівні навчальних досягнень за III – IV семестри.

Рівні навчальних досягнень	Бали	Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень студентів
I. Початковий	1	Студент розрізняє об'єкти вивчення
	2	Студент відтворює незначну частину навчального матеріалу, має нечіткі уявлення про об'єкт вивчення
	3	Студент відтворює частину навчального матеріалу; з допомогою вчителя виконує елементарні завдання
II. Середній	4	Студент відтворює з допомогою вчителя основний навчальний матеріал, може повторити за зразком певну операцію, дію
	5	Студент відтворює основний навчальний матеріал, здатний з помилками й неточностями дати визначення понять, сформулювати правило
	6	Студент виявляє знання й розуміння основних положень навчального матеріалу. Відповідь його(її) правильна, але недостатньо осмислена. Вміє застосовувати знання при виконанні завдань за зразком
III. Достатній	7	Студент відтворює навчальний матеріал, знає основоположні теорії і факти, вміє наводити окремі власні приклади на підтвердження певних думок, частково контролює власні навчальні дії
	8	Знання студента є достатніми, застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях, намагається аналізувати, встановлювати найсуттєвіші зв'язки і залежність між явищами, фактами, робити висновки, загалом контролює власну діяльність. Відповідає логічно, допускаючи певні неточності.
	9	Студент добре володіє вивченим матеріалом, застосовує знання в стандартних ситуаціях, уміє аналізувати й систематизувати інформацію, використовує загальновідомі докази із самостійною і правильною аргументацією.
IV. Високий	10	Студент має повні, глибокі знання, використовує їх у практичній діяльності, робить висновки, узагальнення
	11	Студент має гнучкі знання в межах вимог навчальних програм, аргументовано використовує їх у різних ситуаціях, уміє знаходити інформацію та аналізувати її, ставити і розв'язувати проблеми
	12	Студент має системні, міцні знання в обсязі та в межах вимог навчальних програм, усвідомлено використовує їх у стандартних та нестандартних ситуаціях. Уміє самостійно аналізувати, оцінювати, узагальнювати опанований матеріал, самостійно користуватися джерелами інформації, приймати рішення

Оцінки «3,2,1» перевідними із навчального семестру в навчальний семестр та з навчального року в навчальний рік не вважаються.

6.2 Система оцінювання навчальних досягнень студентів за V семестр.

Вид діяльності студента	максимальна к-сть балів за одини цю	Модуль V I		Модуль VII	
		Кількість одиниць	Максимальна кількість балів	Кількість одиниць	Максимальна кількість балів
Відвідування лекцій	1	6	6	4	4
Відвідування семінарів	1	3	3	2	2
Відвідування практичних занять	1	3	3	-	-
Робота на семінарському занятті	10	2	20	1	10
Робота на практичному занятті	10	3	30	-	-
Виконання завдань для самостійної роботи	5	6	30	4	20
Виконання модульної контрольної роботи	25	1	25	1	25
Разом		-	117		61
Максимальна кількість балів: 178					
Розрахунок коефіцієнта: 2,96					

6.2.1. Самостійна робота студентів в V семестрі.

Змістовий модуль 6. Психічний розвиток людини на різних вікових етапах.

Тема 1. Психічний розвиток новонародженого та немовляти.

1. Охарактеризуйте перші форми спілкування дитини з дорослою людиною; що таке “дефіцит спілкування” і “феномен госпіталізму / шпитальності” у немовлят і як він впливає на їх подальший психічний розвиток.
2. Обґрунтуйте твердження: «внутрішні суперечності є рушійною силою психічного розвитку».

Тема 2. Психічний розвиток від народження до трьох років.

1. Проаналізуйте особливості розвитку мовлення дітей раннього віку.
2. Поясніть думку Г.С. Костюка про те, що онтогенез людської психіки іде не по прямій, а «по спіралі».

Тема 3. Психічний розвиток дитини дошкільного віку.

1. Вкажіть, у чому полягає психологічна готовність дитини до школи.
2. Розкрийте зв'язок рівня психологічної готовності дитини до школи з її навчальною успішністю.

Тема 4. Психологічні особливості молодшого школяра.

1. Охарактеризуйте загальну соціальну ситуацію розвитку дитини молодшого шкільного віку.
2. Прокоментуйте твердження Л.С. Виготського про те, що у молодшому шкільному віці відбуваються зміни у соціальному статусі дитини, вона, за словами вченого, “втрачає дитячу безпосередність”.

Тема 5. Психологічні особливості підлітка.

1. Розкрийте психологічні особливості спілкування з ровесниками та дорослими в підлітковому віці.
2. Опишіть поняття психологічного феномену «зняття з п'єдесталу».

Тема 6. Психологічні особливості старшого школяра.

1. Виділіть основні психологічні чинники професійного самовизначення в ранній юності.
2. Вкажіть етапи та умови професійного самовизначення старшого школяра.

Змістовий модуль 7. Психологія навчання, виховання та діяльності вчителя.

Тема 1. Предмет, завдання педагогічної психології та етапи її розвитку.

1. Скласти словник термінів педагогічної психології як науки.
2. Охарактеризувати історичні етапи та сучасний стан розвитку педагогічної психології.

Тема 2. Закономірності навчального процесу.

1. Серед перерахованих мотивів учбової діяльності школярів визначте такі, що характерні для молодших школярів, для підлітків та для старшокласників. Відповідь аргументуйте.
 - а) прагнення до успіху задля ствердження себе у ролі здібної людини;
 - б) бажання отримати хорошу оцінку;
 - в) бажання бути «справжнім школярем»;
 - г) бажання заслужити схвалення батьків;
 - д) прагнення отримати освіту;
 - е) інтерес до процесу учіння, до учбових дій;
 - ж) інтерес до знань, до явищ, які вивчаються;
 - з) розуміння практичної користі предмету, який вивчається, для подальшого оволодіння уміннями та навичками;
 - і) прагнення не образити вчителя.

Тема 3. Закономірності виховного впливу.

1. Вкажіть у чому полягають труднощі формування позитивної спрямованості особистості.
2. Проаналізуйте причини важковиховуваності й асоціальності дитини.

Тема 4. Загальна характеристика педагогічної діяльності.

1. Вплив стилю педагогічного спілкування на ефективність учбової діяльності школярів.
2. Визначте модель педагогічного спілкування користуючись методикою І.М.Юсупова.

6.2.2. Загальні критерії оцінювання самостійної роботи студентів в V семестрі.

Самостійна робота студентів включає опрацювання даних питань та їх конспектування. Оцінювання за тему здійснюється за 5-бальною шкалою.

При оцінюванні студента за тему враховується опрацювання ним усіх питань з даної теми. При визначенні кількості балів за тему викладач керується такими критеріями:

Оцінка	Критерії оцінювання
5	Оцінюється завдання, що містить відповіді, в яких навчальний матеріал відтворюється в повному обсязі, відповідь правильна, обґрунтована, логічна, містить аналіз і систематизацію, зроблені аргументовані висновки. Студент здатний висловити власне ставлення до альтернативних міркувань з конкретної проблеми, проявляє вміння самостійно та аргументовано викладати матеріал. Практичне завдання виконане правильно, як з використанням типового алгоритму, так і за самостійно розробленим алгоритмом.
4	Оцінюється завдання, що містить відповіді, в яких відтворюється значна частина навчального матеріалу. Студент виявляє знання і розуміння основних положень з навчальної дисципліни, певною мірою може аналізувати матеріал, порівнювати та робити висновки. У відповідях допущені несуттєві помилки, має місце недостатня аргументованість при викладенні матеріалу, нечітко виражене ставлення слухача до фактів.
3	Студент у цілому оволодів суттю питань з даної теми, намагається аналізувати факти й події, робити висновки, але дає неповні відповіді на запитання, припускається грубих помилок при висвітленні матеріалу. У практичних завданнях припущені несуттєві помилки.
2	Оцінюється завдання, що містить відповіді на рівні елементарного відтворення окремих фактів, елементів, об'єктів, фрагментів навчального матеріалу. Студент виявив неспроможність висвітлити питання чи питання висвітлені неправильно, безсистемно, з грубими помилками, відсутні розуміння основної суті питань, висновки, узагальнення.
1	Оцінюється завдання, що містять знання у формі окремих фактів, елементарних уявлень, що відтворюють незначну частину навчального матеріалу, володіють окремими видами умінь на рівні копіювання зразка, виконання певної навчальної дії.

6.2.3. Форми проведення модульного контролю та критерії оцінювання.

Модульний контроль проводиться за навчальним матеріалом окремих модулів після завершення лекційних і семінарських занять в письмовій формі. Тривалість проведення письмового модульного контролю становить 2 академічні години.

Модульний контроль проводиться в письмовій формі і містить 25 різних за формою тестів. За кожну правильну відповідь на одне тестове завдання виставляється 1 бал, за неправильну відповідь – 0 балів. Максимальна кількість балів за виконання роботи – 25.

6.2.4. Форми проведення семестрового контролю та критерії оцінювання.

Семестровий контроль з дисципліни проводиться відповідно до навчального плану у вигляді екзамену в терміни, встановлені графіком навчального процесу. Контроль навчальної діяльності студентів здійснюється за допомогою рейтингової системи оцінювання за 100-бальною шкалою.

Зарахування залікових модулів здійснюється за результатами поточного і модульного контролю якості знань студента протягом навчального року, якщо він виконав всі види навчальної роботи, передбачені навчальною програмою, без порушення встановлених термінів, успішно пройшов модульний контроль і набрав кількість балів, яка відповідає позитивній підсумковій семестровій модульній оцінці. Результати підсумкового контролю (іспиту) оцінюються від 1 до 40 балів (включно). Підсумковий бал за екзамен складається з суми балів за виконання всіх завдань таким чином: завдання в питаннях від 1 до 30 – 1 бал; завдання в питаннях від 31 до 35 – 2 бали; максимальна кількість балів – 40 балів.

6.2.5. Орієнтований перелік питань для семестрового контролю.

1. Визначте предмет психології та її завдання. Обґрунтуйте основні принципи та категорії психології.
2. Охарактеризуйте експеримент та спостереження як основні методи дослідження в психології.
3. Дайте характеристику відчуттів: психологічний зміст, природа відчуттів, класифікація.
4. Охарактеризуйте властивості (закономірності) відчуттів. Порівняльна характеристика відчуття та сприймання.
5. Дайте розгорнуту характеристику сприймання: психологічний зміст, природа сприймання, властивості та феноменологія сприймання.
6. Розкрийте психологічний зміст і феноменологію пам'яті. Охарактеризуйте теорії пам'яті.
7. Дайте розгорнуту характеристику процесів пам'яті: психологічний зміст процесів пам'яті, види запам'ятовування
8. Дайте характеристику забуванню та його причинам. Розкрийте зміст: "Крива забування" за Г.Еббінгаузом.
9. Охарактеризуйте почуття та емоції: психологічний зміст і види, відмінності між почуттями та емоціями у вузькому розумінні
10. Дати характеристику теорій емоцій. Пояснити фізіологічні основи почуттів
11. Дайте розгорнуту характеристику уваги: психологічний зміст, функції, природа уваги
12. Охарактеризувати види і форми уваги
13. Дайте характеристику основним якостям уваги та її розвитку в онтогенезі
14. Охарактеризуйте шляхи, прийоми та засоби вдосконалення уваги людини
15. Дайте розгорнуту характеристику мислення: психологічний зміст, форми мислення.
16. Охарактеризуйте види мислення та індивідуальні особливості розуму
17. Вкажіть особливості уяви та види уяви. Охарактеризуйте аналітико-синтетичний характер процесів створення образів уяви.
18. Опишіть фізіологічні основи процесів уяви та індивідуальні особливості уяви людини
19. Назвіть і охарактеризуйте рівні розвитку здібностей (здібності, обдарованість, талант, геніальність), розкрийте особливості врахування індивідуальних, загальних і спеціальних здібностей учнів в роботі соціального педагога.
20. Визначте предмет, завдання і актуальні проблеми вікової психології.
21. Розкрийте сутність теорії мотивації А. Маслоу, вкажіть важливість врахування особливостей мотиваційної сфери в розвитку і формуванні особистості (на прикладі роботи соціального педагога).
22. Визначте основні умови, джерела, рушійні сили психічного розвитку особистості.
23. Дайте визначення поняття самооцінки та її видів, розкрийте особливості роботи соціального педагога з учнями, що мають занижений рівень самооцінки.
24. Охарактеризуйте психічний розвиток немовляти та особливості кризи новонародженості.
25. Розкрийте особливості формування особистості в теорії трансактного аналізу Е. Берна, наведіть приклади вирішення соціальним педагогом школи конфліктних ситуацій в системі «учень –педагог» з точки зору трансактного аналізу.
26. Охарактеризуйте поняття «вікові кризи розвитку», доведіть важливість врахування особливостей вікових криз в розвитку особистості.
27. Охарактеризуйте поняття та функції юнацької субкультури, визначте особливості роботи соціального педагога з даною категорією школярів.
28. Вкажіть зовнішні та внутрішні фактори, що визначають успіхи та невдачі в навчанні.
29. Проаналізуйте концепції походження здібностей: теорія успадкованих та теорія набутих здібностей, теорія діалектики спадкового та набутого в здібностях, наведіть приклади поєднання спадкового та набутого в роботі з дітьми з особливими потребами.
30. Охарактеризуйте розвиток самосвідомості дітей раннього віку та вкажіть особливості кризи 3-х років.

31. Дайте порівняльну характеристику основних психологічних типів темпераменту (холерика, сангвініка, меланхоліка, флегматика), розкрийте особливості взаємодії педагога з учнями, враховуючи типологію їх темпераменту.
32. Охарактеризуйте пізнавальний, психомоторний і емоційний розвиток немовляти та особливості кризи одного року.
33. Проаналізуйте співвідношення понять «індивід», «особистість», «індивідуальність».
34. Охарактеризуйте закономірності виховного впливу: виховання, самовиховання, перевиховання на прикладі роботи соціального педагога з учнями «групи ризику».
35. Обґрунтуйте взаємозв'язок темпераменту і характеру в структурі особистості, вкажіть роль соціального фактору при формуванні та корекції рис характеру (на прикладі роботи соціального педагога).
36. Охарактеризуйте соціальну ситуація розвитку, провідну діяльність, та новоутворення дошкільного віку.
37. Розкрийте сутність поняття «особистість» та охарактеризуйте структуру особистості в теорії З. Фрейда.
38. Охарактеризуйте психологічні особливості молодшого школяра. Доведіть важливість врахування вікових особливостей в організації роботи соціального педагога з дітьми молодшого шкільного віку.
39. Розкрийте структурні компоненти самосвідомості: образ-Я, самооцінка, рівень домагань, психологічний захист.
40. Охарактеризуйте розвиток дошкільника в процесі гри як провідної діяльності, проаналізуйте значення та особливості гри в роботі соціального педагога.
41. Назвіть і охарактеризуйте психологічні особливості виховання дітей з асоціальною поведінкою (на прикладі роботи соціального педагога).
42. Розкрийте поняття психологічної готовності до шкільного навчання (фізична, інтелектуальна, соціально-психологічна, мотиваційно-вольова).
43. Проаналізуйте складові «Я – концепції» особистості, їх розвиток та формування в освітньому процесі. Визначте роль соціального педагога процесі формування «Я – концепції».
44. Визначте психологічні особливості кризи семи років, їх значення в формуванні особистості молодшого школяра.
45. Охарактеризуйте вольові якості особистості учня, особливості їх розвитку та формування в освітньому процесі (на прикладі діяльності соціального педагога).
46. Проаналізуйте критерії вікової періодизації психічного розвитку: соціальну ситуація розвитку, провідну діяльність, психологічні новоутворення.
47. Обґрунтуйте взаємозалежність особливостей нервової системи (у вченні І. Павлова) і типів темпераменту (холерика, флегматика, меланхоліка та сангвініка), вкажіть важливість врахування цих особливостей в роботі соціального педагога.
48. Визначте предмет, структуру та основні завдання педагогічної психології як науки.
49. Охарактеризуйте поняття «важковиховуваність» та визначте особливості роботи соціального педагога з даною категорією підлітків.
50. Проаналізуйте основні види діяльності людини (гра, навчання, праця) та їх використання в освітньому процесі.
51. Визначте і охарактеризуйте чинники формування характеру особистості в онтогенезі.
52. Охарактеризуйте особливості спілкування підлітків з дорослими та однолітками, розкрийте зміст кризи підліткового віку. Визначте особливості роботи соціального педагога з підлітками.
53. Розкрийте сутність вчення древньогрецького лікаря Гіппократа про темперамент.
54. Визначте особливості формування статево-рольових цінностей, статево-рольового самовизначення в ранній юності, поняття дружби і кохання в ранній юності; проаналізуйте важливість урахування цих особливостей в роботі соціального педагога зі старшими школярами.
55. Розкрийте особливості мотивації навчальної діяльності та види навчальних мотивів.
56. Охарактеризуйте психологічні особливості юнацького віку, доведіть важливість урахування цих особливостей в роботі соціального педагога.

57. Дайте характеристику уяви як психічного процесу, розкрийте її роль в організації освітнього процесу.
58. Визначте особливості самооцінки підлітків. Опишіть афект неадекватності та комплекс неповноцінності як аномалії самооцінки в підлітковий період, розкрийте важливість соціально-психологічного супроводу таких підлітків.
59. Охарактеризуйте поняття адаптації та початкової шкільної дезадаптації: причини, вияви та способи усунення в процесі роботи соціального педагога.
60. Проаналізуйте психологічні особливості учіння і научіння в організації навчально-виховного процесу.
61. Вкажіть і охарактеризуйте основні види емоцій, їх особливості та вплив на формування взаємин в системі «педагог-учень» (на прикладі взаємин з соціальним педагогом).
62. Проаналізуйте проблему вікової періодизації психічного розвитку особистості. Охарактеризуйте етапи вікової періодизації.
63. Охарактеризуйте основні форми переживання емоційних станів: настрій, афект, стрес, дистрес, фрустрація, тощо; доведіть важливість розуміння емоційних станів особистості в роботі соціального педагога.
64. Класифікуйте методи вікової та педагогічної психології.
65. Класифікуйте види уяви, розкрийте роль творчої уяви в професійній діяльності соціального педагога.
66. Визначте фактори психічного розвитку, проаналізуйте роль біологічних, соціальних факторів і активності самої особистості в психічному розвитку особистості.
67. Дайте характеристику волі як свідомого регулювання поведінки, розкрийте зміст структурних компонентів вольових дій та їх значення в діяльності соціального педагога.
68. Назвіть і дайте характеристику основних психологічних механізмів та видів навчання.
69. Охарактеризуйте особливості ефекту «зняття з п'єдесталу», підліткової реакції емансипації, реакції опозиції та конфліктності, вкажіть шляхи вирішення конфліктних ситуацій підлітків з педагогами та батьками (на прикладі роботи соціального педагога).
70. Проаналізуйте складові психологічної структури педагогічної діяльності.

6.2.6. Шкала відповідності оцінок.

Рейтингова Оцінка	Оцінка за 100-бальною шкалою	Значення оцінки
A	90-100	Відмінно
B	82-89	Дуже добре
C	75-81	Добре
D	69-74	Задовільно
E	60-68	Достатньо
FX	35-59	Незадовільно з можливістю повторного складання
F	1-34	Незадовільно з обов'язковим повторним курсом

Переведення 12-бальної шкали оцінювання в 100-бальну шкалу та рейтингову оцінку:

Оцінка за 12-бальною шкалою	Рейтингова оцінка	Оцінка за 100-бальною шкалою	
12	A	98-100	зараховано
11	A	94-97	
10	A	93-90	
9	B	89-86	
8	B	85-82	
7	C	81-75	
6	D	74-69	
5	E	68-65	
4	E	64-60	
3	FX	59-35	не зараховано
2	F	34-20	
1	F	19-1	

7. Навчально-методична карта дисципліни «Загальна, вікова і педагогічна психологія».

Разом: 240 год, лекції –62 год, семінарські заняття – 24 год, практичні заняття – 28 год, модульний контроль – 14 год., самостійна робота – 112 год.

Модулі	Змістовий модуль I			Змістовий модуль II					Змістовий модуль III					Змістовий модуль IV			Змістовий модуль V				
Назва модуля	Вступ до психології.			Пізнавальні процеси.					Індивідуально-психологічні властивості особистості.					Емоційно-вольова сфера			Вступ до вікової та педагогічної психології.				
Лекції	1	2		3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Теми лекцій	Предмет психології.	Методи психологічного дослідження	Розвиток психіки та свідомості.	Відчуття	Сприймання.	Увага	Пам'ять	Мислення	Ува	Психологічна характеристика особистості.	Особистість та діяльність	Темперамент	Характер	Здібності	Емоції та почуття.	Воля	Психічні стани.	Вікова та педагогічна психологія як наука і навчальний предмет.	Закономірності психічного розвитку в онтогенезі.	Теорії психічного розвитку	Вікова періодизація психічного розвитку людини.
Теми семінарських занять		Методи психологічного дослідження	Розвиток психіки та свідомості.		Сприймання.		Пам'ять			Психологічна характеристика особистості.			Характер	Здібності	Емоції та почуття.		Психічні стани	Вікова та педагогічна психологія як наука і навчальний предмет.		Теорії психічного розвитку	
Теми практичних занять						Дослідження уваги		Дослідження мислення			Особистість та діяльність	Дослідження темпераменту				Емоції, почуття та воля	Психічні стани				Вікова періодизація психічного розвитку людини.
Самостійна робота																					
Види поточного контролю	Модульна контрольна робота 1			Модульна контрольна робота 2					Модульна контрольна робота 3					Модульна контрольна робота 4			Модульна контрольна робота 5				
Підсумковий контроль																					

Модулі	Змістовий модуль VI.						Змістовий модуль VII.			
Назва модуля	Психічний розвиток людини на різних вікових етапах.						Психологія навчання, виховання та діяльності вчителя.			
Лекції	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
Теми лекцій	Психічний розвиток новонародженого та немовляти	Психічний розвиток дитини раннього віку	Психічний розвиток дитини дошкільного віку.	Психологічні особливості молодшого школяра.	Психологічні особливості підлітка.	Психологічні особливості старшого школяра.	Предмет, завдання педагогічної психології та етапи її розвитку.	Закономірності навчального процесу.	Закономірності виховного впливу.	Загальна характеристика педагогічної діяльності.
Теми семінарських занять		Психічний розвиток дитини раннього віку.		Психологічні особливості молодшого школяра	Психологічні особливості підлітка.			Закономірності навчального процесу.	Закономірності виховного впливу.	
Теми практичних занять			Психологічні особливості дітей дошкільного віку		Психологічні особливості підлітка	Психологічні особливості старшого школяра.				
Самостійна робота	Табл. (5 балів)	Табл. (5 балів)	Табл. (5 балів)	Табл. (5 балів)	Табл. (5 балів)	Табл. (5 балів)	Табл. (5 балів)	Табл. (5 балів)	Табл. (5 балів)	Табл. (5 балів)
Види поточного контролю	Модульна контрольна робота 6					Модульна контрольна робота 7				
Підсумковий контроль	Екзамен									

8. Рекомендовані джерела.

Основна (базова) література:

1. Волошина Л.В., Долинська С.О., Ставицька С.О., Темрук О.В. Загальна психологія: практикум: навч. посібник. – К.: Каравела, 2019. – 280 с.
2. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. – 3-тє вид., випр. і доп. – К.: Каравела, 2020. – 400 с.
3. Загальна психологія: підручник. / О.В. Скрипченко Л.В. Долинська, З.В.Огороднійчук та ін.. – К.: Каравела, 2020. – 464 с.
4. Кутішенко В.П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій): Навчальний посібник / В.П. Кутішенко. - К: Центр навчальної літератури, 2019. - 128 с.
5. Максименко С.Д. Загальна психологія: навчальний посібник для ВНЗ / С.Д.Максименко; Міністерство освіти та науки України. – Київ: Центр учбової літератури, 2019. – 272 с.

Додаткова література:

1. Варій М. Й. Загальна психологія : підручник / М. Й. Варій : Львів. держ. ун-т безпеки життєдіяльності. – 4- те вид., виправл. і доповн. – К. : Знання, 2014. – 1047 с.
2. Долинська Л. В. Вікова психологія: Хрестоматія: посібник / Л. В. Долинська, Т.М. Лисянська. – К.: Каравела, 2019. – 488 с.
3. Дуткевич Т. В. Загальна психологія. Теоретичний курс. [текст] навч. посіб. / Т. В. Дуткевич. – К.: Центр учбової літератури, 2016. – 388 с.
4. Заброцький М. М. Педагогічна психологія. Курс лекцій. / М.М. Заброцький - К., 2000. - 100 с.
5. Загальна психологія. Навч. посіб. / [Сергеєнкова О.П., Столярчук О.А., Коханова О.П., Пасека О.В.]. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 296 с.
6. Загальна психологія: хрестоматія: навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З.В.Огороднійчук та ін.. – К.: Каравела, 2015. – 640 с.
7. Занюк С.С. Психологія мотивації: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.- К: Либідь, 2002.-303с
8. Кацавець Р.С. Вікова психологія. Навч. посіб. / Р. С. Кацавець – К.: Алерта, 2019. – 112 с.
9. Корольчук М.С., Криворучко П.П. Історія психології. – К.: Ельга, - Ніка-центр, 2004. – 248 с.
10. Кириленко Т. С. Психологія: емоційна сфера особистості: Навчальний посібник. – К.: Либідь, 2007. – 256 с.
11. Кутішенко В.П. Ставицька С.О.: Психологія розвитку та вікова психологія: Практикум: навч. посіб. – К. : Каравела, 2015. – 448с.
12. Лисянська Т.М. Педагогічна психологія. Навч. посібник. К.: Каравела, 2015. - 264 с.
13. М'ясоїд П.А. Загальна психологія: Навч. посіб. – 2-ге вид., допов. / М'ясоїд П.А. – К.: Вища шк., 2001. – 487 с.
14. Оржеховська В.М. Профілактика девіантної поведінки неповнолітніх: навч. Посіб. / В.М.Оржеховська, Т.Є.Федорченко. – Черкаси: Чабаненко Ю., 2008. – 376 с.
15. Основи практичної психології: Підручник / За заг. ред. В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелева та ін. – К.: Либідь, 2003. – 536 с.
16. Павелків Р. В. Вікова психологія: підручник / Павелків Р.В. – К.: Кондор, 2011. – 469 с.
17. Павелків Р. В. Загальна психологія: підручник / Павелків Р.В. - К.: Кондор, 2012. – 576 с.
18. Панок В.Г., Титаренко Т.М. Основи практичної психології. – К.: Либідь, 2006. –533 с.
19. Психологія: Підручник / [Ю.Л. Трофімов, В.В. Рибалка, П.А. Гончарук та ін.; за ред. Ю.Л. Трофімова]. – К.: Либідь, 2001. – 560 с.
20. Савчин М. В. Вікова психологія: навч. посіб. / М.В. Савчин, Л.П. Василенко. – К.: Академвидав, 2009. – 360 с.
21. Савчин М. В. Загальна психологія: навч. посіб. / Савчин М.В. – К.: Академвидав, 2018 – 464 с.
22. Ставицька С.О. Психологія розвитку та вікова психологія. Навч. посібник. К.: Каравела, 2017. - 448 с.
23. Сергеєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасека О. В. Педагогічна психологія. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 168 с.
24. Титаренко Т.М. Сучасна психологія особистості. Навч. пос. 2-ге вид. К: Каравела, 2018. -336с.
25. Токарева Н. М., Шамне А. В. Вікова та педагогічна психологія: навчальний посібник [для студентів вищих навчальних закладів] / Н. М. Токарева, А. В. Шамне. – Київ, 2017 – 548 с.

